

Nr 112.

Av herr Näsgrård och herr Jansson, Fridolf, om lagstiftning i syfte att trygga ett fortsatt innehav av jordbruksegen-
domar inom samma familj eller släkt vid generations-
växlingarna.

Tid efter annan ha statsmakterna uppmärksammat frågan, huruvida åtgärder från det allmännas sida kunna anses påkallade och möjliga att genomföra i syfte att trygga ett fortsatt innehav av jordbruksegen-
domar inom samma familj eller släkt vid generationsväxlingarna. Ett av de mest upp-
märksammade förslagen i ämnet framlades — med utgångspunkt från pro-
blemet om förhindrande av överdriven skuldsättning inom jordbruket — på
sin tid av en kommitté under ordförandeskap av dåvarande generaldirek-
tören Nils Wohlin (SOU 1937/14).

Förslaget ledde ej till någon statsmakternas åtgärd, och vi anse ej heller
för vår del, att det tämligen radikala ingrepp i den traditionella jämlikhets-
principen mellan samarvingar, som det Wohlinska förslaget innefattade, kunde
anses ägnat att utan vidare läggas till grund för en ny lagstiftning i ämnet.

Det förhåller sig dock så att upplösandet av ett dödsbo, vari ingår en jord-
bruksegen-
dom, nästan undantagslöst innefattar besvärliga arvs-
skiftesproblem. Erfarenheten säger att det endast är i undantagsfall, som en åldrande jord-
brukare i livstiden ordnar med successionen såvitt angår jordbruket. Har
så inte skett kan arvs-
skiftet ofta, inom en större eller mindre krets av in-
tressenter med olika in-
tresseinriktning, vålla slitningar. Många gånger finnes
någon inom de arvs-
berättigades skara, som av böjelse för yrket ägnat sig åt
fädernegårdens brukande, kanske ibland utan att så noga bevaka sina in-
tressen i skälig arbetslön, blott för att i den kritiska arvs-
skiftessituationen
finna sig utlämnad till ett hänsynslöst värderesonemang som han kan ha
svårt att förstå, helst som han inte har någon annan önskan än att göra rätt-
visa åt sina medarvingar och inte har en tanke på att söka sko sig på deras
bekostnad.

Det är enligt vår mening nödvändigt att ägna uppmärksamhet åt den jord-
brukarungdom, som under sina bästa år ägnar alla omsorger åt fädernegår-
den och dess förkovran och som ser som sin livsuppgift att en gång ta vid.

Men man måste samtidigt förstå de andra, medarvingarna — syskonen, som tidigt släppt sambandet med jorden och som i arvsituationen se en möjlighet att mobilisera pengar för bättre framgång i annan verksamhet.

Alltför ofta leder den konfliktsituation, som vi här endast kunnat i korthet antyda, till olyckliga motsättningar inom en familjekrets, till split och osämja. Det är med nuvarande rättsregler den eller de, som stannat vid jordbruket, som i en sådan situation dra det kortaste strået. Gällande rätt innebär nämligen att äganderättsgemenskapen mellan dödsbodelägare, eventuellt via skiftesman eller boutredningsman, i sista hand inte kan upplösas på annat sätt än enligt samäganderättslagens regler, d. v. s. genom fastighetens försäljning på auktion. Nuvarande jordförvärvslag, vilken dock är temporär, kan visserligen medföra en viss kontroll även i värdehänseende, men otryggheten för den främste aspiranten på fädernegården är uppenbar.

Vad vi syfta till är att söka åstadkomma en rättsordning, som såvitt angår arvsrätten till jordbruk överensstämmer med ett allmänt rättsmedvetande på detta område. Det är ofta endast oron för att få skenet av en partisk inställning mot sig, som avhåller de äldre från att i god tid ordna med fastighetsöverlåtelsen. Läget är i allmänhet det, att någon eller några av de arvsberättigade äro predestinerade att övertaga jordbruket. Önskemålet är att detta övertagande kan ske på sådana villkor, att jordbrukaren har rimliga utsikter att på längre sikt kunna behålla fastigheten och göra rätt för sig. Det är således en värderingsfråga, och problemet gäller i själva verket endast att en jordegendom, som övertages av en dödsbodelägare, inte bör ingå i ett arvskifte med högre värde än som i brukarens hand på längre sikt är möjligt att förränta.

Naturligtvis ha vi ej förbisett att man från ett och annat håll kan vilja göra gällande, att det här förda resonemanget kan överflyttas till andra områden av näringslivet. För oss står det dock klart, att jordbruket i här berörda sammanhang intar en särställning. Man kan bara peka på att släktgårdarnas bevarande inom familjerna är ett kulturintresse av särskild betydelse. Jordbruksnäringen förutsätter ännu i våra dagar en, ofta förbisedd, personlig känsla för uppgiften, en uppgift som dessutom i vissa lägen har livsavgörande betydelse för vårt land.

Under alla förhållanden anse vi, att de av oss här berörda problemen äro förtjänta av en närmare undersökning. Det torde inte vara möjligt att utan en mycket ingående utredning anvisa riktlinjer för en ändrad lagstiftning på arvsrättens område, som kunde tillgodose de önskemål, vilka innefattas i vad vi här anfört. Sannolikt vill man dock av motionärerna i ett ämne som detta kräva att tankegången beträffande eventuella reformer på området åtminstone preciseras i sina huvuddrag. I sådant hänseende vilja vi anföra följande.

Utgångspunkten för en lagstiftning på området bör säkerligen vara att en för jordbruksdrift skickad dödsbodelägare tillförsäkras en företrädesrätt till jordbruket. Denna företrädesrätt kan till sina konturer uppdras i lag; med tanke på konfliktfallen finns därutöver behov av ett särskilt prövningsförfarande, och fråga är om icke de nya lantbruksnämndernas kapacitet kunde utnyttjas i detta sammanhang. Den väsentliga uppgiften för lagstiftningen bleve, med denna utgångspunkt, att tillse att de "lottlösa" meddelägarna ej lida alltför stort men. Avgörande för sistnämnda fråga blir det värde med vilket egendomen skall ingå i skiftet samt — i viss mån — att för meddelägarna betryggande betalningsvillkor kunna bjudas. I sistnämnda hänseende synes den enklaste lösningen vara att skiftet förfaller, därest ej däri stipulerade betalningsterminer iakttas.

Vad själva värdefrågan angår måste en förutsättning för möjligheten att återopa en företrädesrätt av här åsyftat slag vara att egendomen får lösas till ett pris, som ej överstiger jordbrukets förräntningsförmåga. Den nya expropriationslagens värderingsregler, vilka hänvisa till orspris och avkastning såsom normerande faktorer, synas väl lämpade att träda i funktion i berörda avseende. Vad övriga dödsbodelägare vid ett sådant förfarande kunna gå miste om är egentligen endast den andel i vinst på eventuella exploateringsmöjligheter av jorden, som i särskilda fall kan vara för handen.

För att förhindra att den nye ägaren — efter att enligt det nu skisserade förfarandet ha kommit i besittning av egendomen — genom försäljning av denna helt eller delvis ensam tillgodogör sig en sådan realisationsvinst kan ifrågasättas en sådan komplettering av systemet, att detta ger de utomstående dödsbodelägarna rätt till en mot deras arvslotter svarande andel i sådan vinst eller föranleder återgång av skiftet med ty åtföljande redovisning av egendomens dåvarande tillstånd. Enbart förefintligheten av en sådan sanktion mot eventuell exploatering torde komma att hänföra missbruken till de rena undantagen. Den frågan kan naturligtvis även ställas, huruvida icke det äganderättsbetonade intresse i egendomens skötsel, som åtminstone under någon tid borde tillkomma "de lottlösa", borde ge dessa en rätt till ingripande i händelse av uppenbar vanhävd av egendomen e. d.

Under alla förhållanden syns det svävande rättsläget i fråga om egendomen kunna till tiden begränsas förslagsvis till 5 eller 10 år utan att väsentligen allmänna eller enskilda intressen trädas för nära. Efter denna sid skulle således gårdsarvingens rätt bli definitiv. De förbehåll, som under någon tid komme att häfta vid äganderätten till gården, synas böra redovisas offentligt exempelvis genom att egendomens natur av arvegård anmäles hos inskrivningsdomaren och redovisas i gravationsbevis.

Vi anse oss med det sagda ha berört ett problem, som inte enbart gäller enskilda personers intressen utan som även påkallar uppmärksamhet ur allmänna synpunkter.

Under åberopande av vad ovan anförts få vi hemställa,
att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående ändring i lagstiftningen om boutredning och arvskifte i syfte att underlätta jordbruksegendomarnas bevarande i familjens ägo vid generationsväxlingarna.

Stockholm den 23 januari 1952.

Bernhard Näsgård.

Fridolf Jansson.

Nr 113.

Av herr Nilsson, Hjalmar, om ökning av antalet ledamöter i familjebidragsnämnd.

(Lika lydande med motion i Andra kammaren, nr 131.)

Stockholm den 23 januari 1952.

*Hjalmar Nilsson,
Alnarp.*
